

Spomenik partizanskemu »narodnemu heroju« Albertu Grudnu - Blisku sredi Sežane

Spomenik zločincu v Sežani

Ivo Žajdela

V parku sredi Sežane stoji spomenik »narodnemu heroju« – v resnici pa zločincu Albertu Grudnu - Blisku. To je osrednji spomenik NOB v Sežani. To je Slovenija leta 2013, vsa zapredena v zločinsko komunistično mitologijo.

1. del

Albert Gruden - Blisk (1923–1982) se je rodil v Šempolaju pri Nabrežini. Najprej je bil eden vodilnih vosovcev in leta 1945 oznovec na Primorskem. Zaradi zločinov, ki jih je kot oznovec naredil, ga je povojni komunistični režim nagradil z nazivom »narodni heroj«. Bil je strah in trepet civilnega prebivalstva na

Primorskem. Leta 1982 ga je na lovu ustrelil lastni sin.

V nadaljevanju bom objavil zgodbi dveh umorov civilistov, pri katerih je partizanski »narodni heroj« odigral »glavno vlogo«.

V Partizanskem dnevniku *Primorski dnevnik* iz Trsta velja za skrajno levičarski časopis. Ker se

je prvotno imenoval *Partizanski dnevnik*, bi mu zaradi njegove vsebine tudi po demokratizaciji Slovenije leta 1990 mirno lahko rekli Partizanski dnevnik (ne pa Primorski). Ker ta časopis nenehno objavlja članke, v katerih slavijo partizanstvo, in objavlja mnoge zgodbe iz časa fašizma, druge svetovne vojne in povojnega rdečega tržaškega obdobja, se je med njimi (med mnogimi) znašel tudi eden z »drugačno« zgodbo, kot je to običajno.

Pod naslovom *Dnevi osvoboditve, a tudi revolucije* so 19. maja 2010 objavili pričevanje Iva Kralja iz Slivnega pri Nabrežini o oznovskem umoru dveh deklet iz vasi Slivno. Povedal je naslednjo zgodbo:

»S pisanjem teh spominov ne nameravam gojiti sovraštva ali maščevanja. K pisanju me nagiba želja, da ljudje izvejo, kakšne krivice so se dogodile zavedni slovenski Kraljevi družini v Slivnem pri Nabrežini leta 1945, že po končani vojni. Nekateri pravijo, da je treba pozabiti. Menim, da se lahko odpusti, pozabiti pa je nemogoče, še zlasti ne takih zločinov, kot jih bom opisal. Da so bili to še hudi časi, ni potrebno, da posebej poudarjam. Dovolj je bilo, da si zahajal v cerkev, pa si že veljal za reakcionarja in izdajalca. Toda pogledajmo moj oziroma naš primer.

Umor dveh lepotic Kot 16-letni fant sem bil mobiliziran v partizane in sem bil dodeljen Komandi mesta Sežana. Bil je 8. maj 1945, ko sem v Sežani srečal sovaščana Stanka Miliča, ki mi je povedal, da sta dan prej prišla v vas oznovca Albert Gruden (Blisk) iz Šempolaja in moj sovaščan Oskar Petelin ter odpeljala neznanu kam mojo 20-letno sestro Rosando in 23-letno sosedo Vido Kralj. Slednja je bila takrat že drugič odpeljana. Že leta 1943 so jo partizani odpeljali skupaj z 19-letno Marto Terčon. Vida je morala partizani skoraj leto dni. Marto pa so ustrelili in se še danes ne ve, kje je pokopana. Vse to zaradi nekega izmišljenega izdajstva, ki ga v resnici nikoli ni bilo.

Vendar naj se vrnem k srečanju s Stankom Miličem. Vprašal sem ga, če se je moj oče vrnil iz

Nemčije, kamor so ga nacisti odpeljali kot predsednika krajevne OF. Še danes slišim, kako mi je odgovoril: 'Še nihče se ni vrnil!' Pomislil sem na dom, na mamo in 18-letno sestro Ireno, ki prav gotovo ob tolikem hudem in tolikšni žalosti nista zmogli opravljati vsega potrebnega dela, saj smo imeli v hlevu šest glav živine pa trte in še ostalo nujno delo na kmetiji. Sklenil sem, da prosim komandanta, če me pusti domov vsaj za dva dni. Razumel je mojo stisko in mi podpisal tridnevni dopust ter mi dal prepustnico, ki jo še danes hranim. Na njej je bilo napisano: 'Se dovoli tovarišu Ivotu Kralju bivanje v Slivnem za 3 dni zaradi osebne snage. Nosi orožje št. 9019.'

Nemudoma sem se odpravil domov. Komaj sem prišel, sem res najprej poskrbel, da sem se okopal, slekel sem se na štali, saj sem bil ves ušiv, kot je bilo v tistih razmerah za vojake normalno.

Po sledi zločincev Kakor so se me doma razveselili, tako je bilo tudi strašno. Mama je obupano jokala in prosila, naj ji vrnejo ljubljeno hčerko. Zame so bile to nepozabne ure žalosti in jeze. Vsa obupana mi je mama hitela praviti, kako so prišli po Rosando in kaj je rekla Petelinu. Kako ga je spomnila, da je bil oče v vojski generala Maistra, da so mu fašisti v Mavhinjah dali piti pol litra olja, ker ni hotel s svojimi godbeniki sodelovati na proslavi pohoda na Rim (Marcia su Roma). Povedala mu je, da so očeta leta 1938 zaprli, da je bila Rosanda partizanska kurirka, da je skupaj z Desanko Fabjan nosila pakete internirancem v Gonars, in naštel mu je še veliko primerov preganjanja naše družine. Petelin pa ji je odgovoril: 'Danes ne pomaga biti Slovenec. Danes moraš biti komunist!' in odpeljal sestro.

Zvedel sem, da bo tisti večer, ko sem prišel domov, v šoli sestanek vaškega odbora OF. Sklenil sem, da bom šel vprašat, kje sta dekleti. Bil sem močno prizadet in niti na misel mi ni prišlo, da bi šel prosit ali ponižno spraševati. Slutil sem, da moram nastopiti samozavestno in odločno. Prijatelju sem dal ročno bombo ▶

Rosanda in Vida Kralj leta 1940, žrtvi »narodnega heroja« Alberta Grudna - Bliska

in mu naročil, naj jo vrže za šolo. Potrkal sem torej po partizansko. Takoj ko je počilo, sem vstopil in vprašal, kdo je dal ukaz, da sta Gruden in Petelin odpeljala Rosando in Vido. Sejo je vodil predsednik J. K. To je bil človek, ki se je večkrat v gostilni javno posmehoval na račun štirih bazoviških junakov. Tajnica pa je bila žena bivšega fašista, ki se je čez noč prelevil v komunista. Zanimivo je, da je moj oče prav tega človeka leta 1943 rešil gotove smrti na Krasu. Na zastavljeno vprašanje seveda ni nihče odgovoril in seja se je takoj končala. S slabim občutkom sem se vrnil domov.

Bili so pač tolpa Naslednji dan mi je sosedka Milena Kralj po skrivni poti prišla povedat, da je slišala, kako so se pogovarjali, da bodo ubili še mene, ker bi se sicer utegnili maščevati. Tisti večer sem se oborožen do zob spravil na streho nad 'kalono', se pravi nad vhod na dvorišče. Bil sem skrajno napet in v strahu. V temi in čisto tiho sem čakal, kaj bo. Približno ob 22. uri se je na Kržadi, kakih 30 metrov od hiše, slišalo neko potuhnjeno govorjenje. Enega sem spoznal po glasu. Ta je bolj preklinjal kot govoril. Okrog 23.

ure pa je nastala velika tišina in tedaj sem se zbal, da nameravajo k nam po stranskih vratih, ki jih imamo za hlevom. Stekel sem za hlev in tam vrgel ročno bombo. Napravil sem nato kakih 50 metrov za vasjo, ko mi je nekdo zaklical: 'Stoj!' Skočil sem za vogal hiše in spustil rafal v zrak. Zbežali so, jaz pa sem se oddahnil. Moj bratranec Vanko Terčon mi je rekel, da je bil tudi on zraven in da me je tedaj 'haltala' narodna zaščita. Na ogled so prišli, ker so slišali eksplozijo ročne bombe in, tako mi je povedal, da niso mene iskali. 'Stoj!' pa da je zaklical Franc Berkič. Tisto noč sem samo poslušal, kajti vsaka senca se mi je zdela nevarna.

Brisanje sledi Zjutraj, okrog 8. ure, sta se pojavila vojaški referent Angel Rebula in Mirko Legiša. Ta je imel za pasom obešeni dve ročni bombi, ena pa je bila brez vžigalnika. Spominjam se, da sem ga opozoril, da tista sploh ni uporabna. Govoriti je začel Angel Rebula. Zahteval je, naj jima izročim orožje. Jaz pa sem se mu uprl in sem mu rekel, da tega ne nameravam storiti, ker imam dovoljenje, da se lahko svobodno premikam po vsem

Primorju, in to oborožen ter celo s kolesom. Dodal pa sem, da jima lahko izročim staro puško, ki sem jo skrival pod lopo. Rebula je sprejel to puško in sta odšla.

Tisto popoldne sem šel nekaj kosit. Mimo sta prišla Albert Kante iz Praprota in Avgust Gruden iz Šempolaja. S Kantejem sva bila dobra znanca. Ker sta se ustavila, sem pomislil, da sta to storila, da bi se malo pogovorili. Pred približno dvajsetimi leti pa mi je Kante zaupal: 'Ali veš, da sva z Grudnom imela ukaz, da te odpeljeva?!' Res me je presenetil in tako sem ga vprašal, kako to, da sta me pustila. Pa mi pravi: 'Ja, veš, Gruden je bil starejši in mi je namignil, da sva odšla. Rekel je, da se bova izgovorila, da te nisva našla.' K tej odločitvi pa je vsaj po moje prispevalo tudi dejstvo, da je Gruden opazil, da nosim za pasom VIS (samokres).

Najdba umorjenih Tretji dan sem se vrnil na Komando mesta v Sežano, od koder so me poslali za stražarja v smodnišnico med Sežano in Orlekom, nazadnje pa na Padriče, kjer sem komandantu Karlu Furlanu s Proseka vse povedal. Ta je sklenil, da gre z menoj v Slivno na odbor. Predsedniku je

takole rekel: 'Tovariš, če se fantu kaj zgodi, boš slano plačal!' Tako sem, hvala Bogu, še živ.

Ko se je oče po kakih dveh mesecih vrnil iz Nemčije, je po vaščanu Andreju Miliču prosil za sestanek z oznovcem Petelinom. Ta ga je sprejel na svojem domu in mu dal neke izmišljene naslove, kje naj bi iskal dekleti, čeprav je dobro vedel, kakšen žalosten konec sta naredili. Oče ju je tako dve leti zaman iskal po vsej Jugoslaviji. Šele leta 1947 smo izvedeli, da sta 19. maja 1945 Ludvika Forčič in Josip Švara iz Preserij našla v neki dolini pri tej vasi dve mrtvi dekleti.

Pričala sta, da je imela manjša (to je bila moja sestra Rosanda) roki zvezani s telefonsko žico, da je bila njena obleka vsa raztrgana in da je bil kos njenega čela na smreki, pokrita pa je bila z vojaško srajco. Večja (Vida) je imela tudi s telefonsko žico zvezani roki. Njena obleka je bila vsa razcefrana in poškodovana je bila po vsem telesu. Pokrita je bila s smrekovimi vejicami. Ležala pa je na partizanski kapi. Morilci so želeli prikazati zločin, kot da bi ga zagrešili četniki. Zato je bila tudi tedanja ljudska oblast organizirala pogreb teh dveh zanjo neznanih žrtev na komensko pokopališče. Minili sta torej dve težki leti iskanja in žalosti, preden je očetu uspelo najti sled za odpeljanimi Rosando in Vido. Odkopali so ju, pred pristojnimi oblastmi so ju prepoznali in nato uredili vse potrebno, da sta bili iz Komna prepeljani v rojstno vas Slivno, kjer počivata.

S tem pokopom se nekako konča to moje pričevanje. Naj povem, da so vsi odgovorni za umor omenjenih deklet umrli naravne smrti, razen Alberta Grudna, ki je umrl v nesreči na lovu. Vzgojen sem bil v krščanskem duhu, ki jasno uči: 'Ne ubijaj!'

Tako Ivo Kralj iz Slivnega pri Nabrežini o umoru svoje sestre Rosande in sosede Vide Kralj, pri katerem je aktivno sodeloval partizanski »narodni heroj« Albert Gruden - Blisk, ki ga v Sežani še vedno, čeprav smo leta 2013, častijo z osrednjim NOB spomenikom sredi mesta.

»Heroji« v Trstu Jože Dežman je 20. februar 2005 v *Družini o*

početju »narodnih herojev« na Primorskem, med njimi o Albertu Grudnu - Blisku, zapisal naslednje:

»Slovenski narodni heroji, ki so preživeli drugo svetovno vojno, imajo skupno predvsem to, da so se izkazali kot neusmiljeni zagovorniki in izvajalci politike boljševističnega terorizma. Taki so bili tudi heroji-zločinci, ki so s svojim ravnanjem v času jugoslovanske okupacije Trsta in Gorice in po njej trajno obremenili slovensko-italijanske odnose. Ne gre samo za več kot 1.600 pobitih v dobrem mesecu dni, ampak tudi za številne druge posege, ki so utrdili železno zaveso na zahodni meji. In očitno bomo to podirali še dolgo časa.

Omenimo nekaj teh kerlcov. Dušan Kveder - Tomaž je prišel v Trst 1. maja 1945 kot komandant mesta Trsta, Franc Stadler - Pepe je 27. aprila 1945 prišel v Trst kot funkcionar partijske politične policije in je bil do 20. maja 1945 začasni upravnik

zapora Coroneo. Rastislav Delpin - Zmago je kot udbovec sodeloval pri napadu na goriški zapor, ko so od tam odpeljali aretiranga majorja Udbe. Zato so ga Anglo-Američani aretirali novembra 1945 in obsojen je bil na pet let zapora. Po dveh letih in pol je bil izpuščen. Potem ga je italijansko sodišče v odsotnosti obsodilo na 120 let zapora. Albert Gruden - Blisk je kot udbovec ilegalno deloval v Trstu. Aprila 1947 so ga v Trstu aretirali in čez sedem mesecev izpustili. Leta 1952 so ga Italijani v odsotnosti obsodili na dosmrtno ječo.

Ti boljševistični eksekutorji bi v današnjih časih verjetno čakali na sojenje na haaškem sodišču, in sicer v družbi s fašističnimi in z nacionalsocialističnimi zločinci, ki so se zaradi nacionalnih in mednarodnih interesov izognili sojenju. Bilo je tako, da so v Avstriji, Italiji in Sloveniji dali prednost zaščiti zločincev pred opravičilom žrtvam in njihovim odškodovanjem.«

Ugrabitve in umori Naj Dežmanovemu komentarju dodam še nekaj podatkov o zločinah komunistične tajne milice Ozne v Trstu.

Takoj po drugi svetovni vojni je bilo v Trstu veliko politikov, med njimi emigrantov. Jugoslovanska komunistična politična policija (Ozna) je že v polovici maja 1945 prišla na dom Zorka Ščuka in ga odpeljala v tržaški zapor. Tam so ga zaslišali, nato prepeljali v ljubljanske Centralne zapore Ozne in ga po treh mesecih umorili. Ščuka je bil tigrovec in v desetletju pred drugo svetovno vojno med voditelji ilegalnega slovenskega narodnega odpora v Trstu. 26. oktobra 1945 so sredi Trsta ugrabili Ivana Martelanca in ženo Malči. Oba so ubili; za njima so ostali štirje otroci. Martelanc se je rodil leta 1902 v Šempetru pri Gorici. Zaradi fašizma se je zatekel v Ljubljano, kjer se je zaposlil v Vzajemni zavarovalnici; leta 1943 je doktoriral s področja zavarovalništva. Po kapitulaciji Italije so ga politiki iz Ljubljane

poslali na Primorsko, da bi organiziral šolstvo; najprej je bil v Postojni, nato v Trstu. Naslednjega dne so v Trstu ugrabili Doreta Martinjaka, ki je potem dolgo sedel v komunistični ječi. Oznovci so pokušali ugrabiti tudi Miloša Stareta, Franca Glavača, v Gorici Draga Petkovška. 22. februarja 1946 so ugrabili Albina Šmajda in ga nato umorili. Bil je eden vodilnih politikov SLS in organizator protirevolucije v Sloveniji. 31. avgusta 1947 so v Kobaridu ugrabili in kasneje umorili liberalnega politika, sicer primorskega emigranta in po vojni spet emigranta, urednika tednika *Demokracija* in člana vodstva Slovenske demokratske zveze v Gorici Andreja (za domače Slavka) Uršiča. Za zdaj ne vemo, ali je Gruden sodeloval tudi pri teh ugrabitvah. A glede na to, da je bil v tistem času pri Ozni in da ga je zavezniška uprava v Trstu aretirala, lahko sklepamo, da je to storila prav zaradi tovrstnega političnega kriminala. ■

(Nadaljevanje prihodnjič)

V Sežani »heroja« slavijo, čeprav je tudi v tem mestu ljudem povzročil veliko gorja.